

Énekes játékaink között néprajzilag is külön csoportot alkotnak „a szülők vagy dajkák beszélgetései a kisdedekkel olyan nyelven, amelyet ezek már értenek, t. i. az érzékek nyelvén...” (Kiss Áron, 503). Nem a gyermek önálló játékaik tehát, hanem a felnőttek irányításával történő nevelő célzatú ténykedés. Játékos módon irányítják a gyermek nyíladozó értelmét egyik vagy másik testrésztére, az őt körülvevő világra, fejlesztik figyelmét, ügyességét, képességeit. Egyúttal alkalmasak arra is, hogy a kisbaba és a vele foglalkozók között az érzelmi kapcsolatot elmélyítsék. Ugyanakkor ezek a mondókák később is használhatók óvodás- vagy kisiskolás korban, felnőttek részvétele nélkül. Ez a néprajzilag is külön csoportot alkotó kategória természetes módon kapcsolódik más játékkategóriákhoz.

Ebbe a csoportba tartoznak az altatók (1–25. sz.) és különféle más, legkisebbeknek való mondókák és játékok (26–54. sz.).

Altatók (1–25. sz.). Rendeltetésük a baba megnyugtatása, elaltatása. Addig-addig ismételtetik (egyre halkabban), míg a kicsi elalszik. Legtöbbjük rögtönzés, aszerint, ahogyan az adott helyzet megkívánja, hosszabb-rövidebb ideig duruzsolják. A rögtönzés nem önkényes. Klisékkel történik, mégpedig olyan klisékkel, melyeket a hagyomány alakított ki. Ezek használata azonban egyéni. A hagyományos sablonoktól eltérő elemek előfordulása műköltői eredetet valószínűsít (6, 8, 9, 25. sz.). A népies műdalok divatja is megjelenik az altatók műfajában, de ezeket a dallamokat nem közöljük, mert – bár a népi gyakorlatban szívesen élnek velük – a néphagyomány megismerését nem segítik elő, esztétikai értékük is csekélyebb.

Szövegtípusaik: *Csicsis, baba* (*Hinta, baba, Csicsijja babája*) (1–7, 9, 11–21, 25. sz.), *Csicsijj el, bumbujj el* (22, 23. sz.), *Tente, baba* (8, 10. sz.), *Kis Jézusnak aranyalma* (24. sz.).

Szerkezetükben az ütem a kiindulópont és ennek fejlesztése additív eljárással. Együtemes egységek: 1–2, 11–13, 15, 17. sz. Kétiütemes egységek (ütempár): 3–10, 14, 16, 18–21, 25. sz. Strófaszerkezetűek: 22–24. sz. – ezek az egyházi népénekekből kerültek az altatók közé.

Dallamaik a hanglejtéstől (félíg énekeltek, félíg beszélt dallam) az énekig terjednek (a dallamhangok magassága jelölhető).

A dallamok zöme csak kevés hangkészletre szorítkozik. Deklamáló hanglejtés is előfordul bennük (hangmagassággal csak körülbelül, x-el jelölhető hangfejek). Az 1. számú altató például csak hanglejtés. A 18. számú utolsó négy üteme a három hangból álló dallamot héthangúvá bővíti, de hatásában voltaképp hanglejtésnek fogható fel.

Az altatók száma a fejezetnek mintegy felét teszi ki. Az eddigi közlések közül kötetünkben szerepel a legtöbb (összesen 40 változat, 27 közölve főszovegben és jegyzetben, 25 kottával).

Altatók

1.

♩ = 104

Csi - csij - ja, ba - bá - ja,
a - lud - jál, kis - lá - nya.

BÁCSKERTES, Guzsvány Imréné Urbán Verona (61).

Bodor A. – Németh I. – Silling I., 2000.

Addig duruzsolják egyre halkabban, amíg a baba elalszik.

2.

♩ = 84

Csi - csis, ba - ba, a - lud - já',
hó - nap rég - ge' vi - rad - já'!

OROMHEGYES, Kávai Jánosné Dávid Szabina (65).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

3.

♩ = 84

Csi - csis, ba - ba, a - lud - já',
min - dig szép - rű ál - mod - já'.

OROMHEGYES, asszonyok.

Bodor A. – Lázár K., 1995.

4.

♩ = 88

Csi - csis, ba - ba, a - lud - já', Csi - csis, ba - ba, ten - te,
 a - ra - nyos - sat ál - mod - já'! itt van mán az es - te!

[Ezt alighanem édesszülém csináta. Nem hallottam én ezt sënki mástú!]

HORGOS, Zabos Imréné Geleta Piroška (62).

Burány B., 1972.

♩ = 88

Hin - ta, ba - ba, csi - csis, ba - ba, a - lud - jál, an - gya - lok - kal ál - mod - jál!

DOROSZLÓ, Nagy Apollónia (73).

Székely M., 1972.

Csi - csis, ba - ba, ten - te,
 kis szé - më - det kumd be.
 A - ludj, in - gó - bin - gó,
 a - ra - nyos kis bim - bó!

DOROSZLÓ, Butor Anna (55).

Székely M., 1972.

Műköltésből folklorizálódott altató.

Tóthfalusi szövegrokona dallamában is műdallam:

Elment apa messze,
hoz maj' neki golyót,
piros almát, diót!
Aludj, ingó-bingó,
pici rózsabimbó.

[Én a fiamat így altattam.]

TÓTHFALU, Cseh Ilona (76).

Burány B., 1972.

♩ = 72

Csi - csis, ba - ba, a - lud - jál, Humd lē ki - csi szē - mecs - ké - det,
 an - gyal - kák - kal ál - mod - jál! rakd lē ki - csi ke - zecs - ké - det,
 nyújtst ki ki - csi lá - bacs - ká - dat.

Csúj - já, búj - já, a - lud - já', csil - la - gok - kal ál - mod - já'!

MAGYARKANIZSA, Losonc Istvánné Körmöci Borbála (66).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Ten - te, ba - ba, ten - te,
 tēdd lē fe - jecs - ké - det,
 hum' bē szē - mecs - ké - det!

Gyík, gyík, fuss ki, gyík!

A kis - ba - ba el - al - szik.

Ten - te, ba - ba, a - lud - jál,
 csil - la - gok - kal ál - mod - jál!

Csitt, csitt, csitt, csitt, csitt!

A kis - ba - ba el - al - szik!

[Tudod, kitű tanútam? A Kuklis Vittus nénitű, aki öreganyámná' rēdusa (napszámos cseléd) vót.]

FELSŐHEGY-ZENTA, Burány Ferencné Kaszás Klára (70).

Burány B., 1972.

Műköltés, de a hagyomány szellemében fogant szöveg és dallam. Szerkezete már a strófához áll közel, de a strófasorok száma még nem szabályozott.

♩ = 96–100

Ten - te, ba - ba, ten - te, kis Mi - a, pi - henj, te.

Kis Mi - a pár - ná - ra, kis - ku - tyus szal - má - ra.
 Kis Mi - a pár - ná - ra, kis - ci - ca szal - má - ra.

CSÓKA, Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (57).

Burány B., 1972.

Műköltés, de a hagyomány szellemében fogant szöveg és dallam. A „Kis Mia párnára” szövegrész dallamában a karácsonyi egyházi népénekek jellemző, ún. „karácsonyi szext”-je szerepel.

10.

♩ = 104

Ten - te, ba - ba, ten - te,
itt van már az es - te.

Csi - csis, ba - ba, a - ludj, ba - ba!
E' - mõnt any - ja a pi - jac - ra,
hoz cuk - rot a kis - fi - já - nak.

[Ilyeneket énekötünk.]

HÓDEGYHÁZA, Martonosi Ferencné Vastag Vera (73).

Kónya S., 1976.

♩ = 80

Csi - csis, ba - ba, nin - csen pa - pa,
 el - vit - ték a szél - ma - lom - ba.
 Még - ő - rö - lik, ha - za - vi - szik,
 még is sü - tük, még is é - szik.

[Ez így mönt mindig tovább.]

CSÓKA, Banka Mihályné Hecskó Erzsébet (57).

Burány B., 1972.

12.

♩ = 66

Csi - csis, ba - ba, nin - esen pa - pa. ki - csi gye - rök - nek!
 E' - mönt ap - ja a ma - lom - ba,
 hoz - za a fi - nom pa - pát a

Csi - csis, ba - ba, a - lud - jál, an - gyal - kák - kal ál - mod - jál!

CSÓKA, Kónya Mihályné Banka Julianna (61).

Kónya S., 1976.

13.

♩ = 63

Csi - csis, ba - ba, nin - csen pa - pa, Hoz a ki - csi - nek pa - pát.
e' - mönt ap - ja a ma - lom - ba!

[A picikéket ringatták.]

CSÓKA, asszony.

Kónya S., 1976.

♩ = 126

Csi - csis, ba - ba, nin - csen pa - pa.
 El - mēnt a - pa ja ma - lom - ba,
 hoz pa - pát a pi - ci lány - nak!

[Simogattam a fejit, oszt akkó kezdtem újrú, még e' nem aludt. Mikó má láttam, hogy alszik, akkó még lassabban, lassabban. Akkó e'lopódkodtam mellüle.]

OSTORKA-ZENTA, Sóti Mihályné Beszédes Etelka (46).

Burány B., 1972.

15.

♩ = 84

Csi - csis, ba - ba, nin - csen pa - pa. kis - fi - á - nak.
 El - ment a - pa a ma - lom - ba,
 ho - zi liz - tét az a - nyu - nak,
 sü - ti a - nyu a ka - lá - csot

OROMHEGYES, asszonyok.

Bodor A. – Lázár K., 1995.

16.

♩ = 108

Csi - csis, ba - ba, e' - mēnt a - pa a ma - lom - ba.

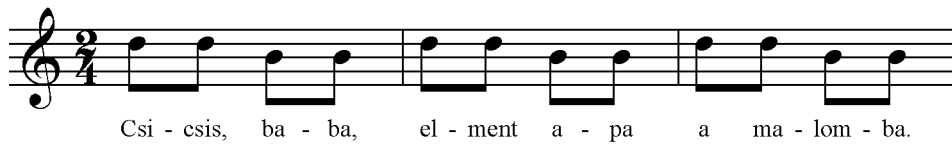

Hoz ně - künk fe - hér pa - pát, ka - lá - csot...

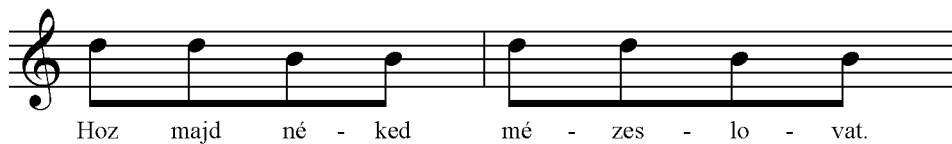
[Ilyeneket mondtam. Szédtem még hozzá.]

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (70).

Burány B., 1980.

Csi - csis, ba - ba, el - ment a - pa a ma - lom - ba.

Hoz majd né - ked mé - zes - lo - vat.

Csi - csis, ba - ba, al - szik ba - ba, csi - csis, ba - ba!

PÉTERRÉVE-TOPOLYA, Palotás Gáborné Harmat Mária (61).

Lázár K., 1995.

Mind lassabban-lassabban éneklj.

♩ = 92

Csi - csis, ba - ba, pa - pát hoz a kis - fi - já-nak.
 nin - csen pa - pa,
 e' - mēnt pá - pá,
 a ma - lom - ba,

FELSŐHEGY, Sőreg Pálné Mihályi Zsófi (67).

Burány B., 1972.

Átmeneti képződmény kötetlen és kötött szerkezet között. Az elején *sism* motívumú ütempárokat ismétél, majd a dallamot befejezéskor az alsó oktávig lefelé bővíti pentaton hangsorrrá. Ebben a közegeben szokatlan az alkalmazkodó (pontozott) ritmus.

19.

♩ = 72

Csi - csis, ba - ba, nin - csen pa - pa.
 El - mēnt a - pa a ma - lom - ba.

Hoz - za ne - ked lisz - tet, sūt a - nyu - ka kek - szet.

MAGYARKANIZSA, Losonc Istvánné Körmöci Borbála (66).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

♩ = 84

Ten - te, ba - ba, ten - te,
a - pu - ka le - ven - te.

TÓTHFALU, Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet (63).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Burány Béla szerint (Hej, széna: 197. l.) az 1930–40-es években terjedt el a majdnem gyerekszámba menő apát kifigurázó „levente” altató típus.

21.

♩ = 84

Csi - csis*, ba - ba, ten - te,
a - pu - ka** le - ven - te.

* tente

** a papa

[Vagy nem így mondták? Tente, baba, tente, osz' kíz! Nem értek rá azelőtt olyan sokat tentézni! – állítják a doroszlai asszonyok.]

OROMHEGYES, Kávai Jánosné Dávid Szabina (65).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Giusto syllabique ♩ = 104

Csi - csijj el, bum - bujj el, a - ludj el, a - ludj el!

Is - ten el - al - tas - son, Jé - zus föl - vir - rasz - szon!

Bol - dog - sá - gos Szent Szűz lë - gyën gond - vi - se - lőd!

[Én vótam a legöregebb családja apáméknak. Énnékem köllött dajkáni a többit. Oszt akkó elaludtam, oszt lëbuktam a padkárú, a böcső még főfordút a gyerëkke'. Akkó osztán vót kikapsz! Má mikó négyéves vótam, mán akkó „naccsaci” vótam.]

ZENTA, Körösi Gergelyné Masinás Franciska (82).

Burány B., 1972.

Igen elterjedt régi egyházi népének, dallama számos népszokásban felbukkan. Strófája itt háromsoros.

Giusto syllabique ♩ = 104

Csi - csijj el, csi - csijj el, a - ludj el, a - ludj el!

A - ludj el, bá - rán - kám, a - ra - nyos vi - jo - lám!

Jé - é - zus el - al - tas - son, Krisz - tus föl - vir - rasz - szon!

Jé - zus el - al - tas - son, Krisz - tus föl - vir - rasz - szon!

[Édésanyám meségette, hogy az ű édésanyja az ű kistestvérjeit így altatta.]

ZENTA, Báló Anna (52).

Burány B., 1972.

Az előző ének négysoros strofában.

Giusto syllabique ♩ = 72

Kis Jé - zus - nak a - rany - al - ma,

Bol - dog - sá - gos Szűz Má - ri - a,

Csi - csis, csi - csis, én ga - lam - bom,

Csi - csis, csi - csis, én mag - za - tom!

[Az én édesanyám az ű győrekejnek ezt énekőte, mikő altatta űköt. Tovább nincs. Csak idájig monta.]

HÓDEGYHÁZA, Szabó Anna (49).

Burány B., 1973.

Egyik nénje is így altatta a kicsijét.

Szűz Mária altatója. Karácsonyi népszokásaink leggyakrabban előforduló dallama, sokféle szöveggel ismert. Itt altatóként szerepel.

♩ = 92

Csi - csis, ba - ba, ten - te,

csi - csis, ba - ba, al - ta - tó.

A - ran - szár - nyú pil - lan - gó,

në száj - já' je' mesz - szi - re,

csak a ba - ba szé - mé - re!

Csi - csis, ba - ba, ten - te!

HÓDEGYHÁZA, Piri Pálné Sós Rozália (62).

Burány B., 1972.

Műköltésből folklorizálódott.

Az itt közzétett játékok csupán elenyésző mennyisége az élő gyakorlat feltételezhető gazdagságának. A gyűjtések hiányosságának számlájára írható, hogy nem került elő belőlük jóval több anyag.

Ide tartoznak:

Arcsimogatók (*Ciróka-maróka*, 26–28. sz.) mindössze 3 db. Dallamos hanglejtésben vagy ritmusban hangzanak el. A szórakoztatáson túl az első mesék szerepét is betöltik.

Ökölütögető (*Kipp-kopp, kalapács*, 29. sz.) és **szitáló** (*Szita, szita, sűrű szita*, 30. sz.) csak 1-1 db. Mindkettő inkább ritmusban szól. A gyermek mozgáskészségét, ritmusát fejlesztik. 6-8 hónapos kortól, de később is hasznosak.

Ujjasdi, tenyeresdi (*Ez elment nyulászni, ill. vadászni, Kerekecske, kiürtöcske*, 31–35. sz.). Valamennyit hanglejtéshez közeli módon adják elő, ritmusuk lejegyzése bonyolult kottaképet eredményezne. (Összesen hét változatából hatot közlünk, a legegyszerűbbet ritmuskottával, a többit kotta nélkül.) Amellett, hogy a figyelmet játékosan az ujjakra terelik, kis meseként is szolgálnak.

Kézscipkedő (*Csip-csip csóka, Csípi csóka*, 36–38. sz.). Zömmel három hangból (*sism* dallam-mag) és deklamáló hanglejtésből állnak. Az egyetlen kivétel a zentai (36. szám), ami *mrd* és *msmd* motívumokból álló tetraton dallam. Óvodás- és kisiskolás korban ezt a játékot a gyerekek már önállóan játsszák. (10 változatból 4-et közlünk, 1-et jegyzetben.)

Fürdető (*Meztelen gólya*, 39. sz.), **etető** vagy tréfás ijesztgető (*Ádám, Éva*, 40–41. sz.) és **állni** vagy **járni tanító** mondóka (*Áll a baba, Jár a baba*, 42. sz.). Az etetők kivételével igen elterjedt mondókák még manapság is. Valószínűleg azért nem is gyűjtötték gyakrabban. Dallamaik három hangból álló *sism* motívumok, vagy csak ritmusban szólnak.

Térdén lovagoltató (*Megy a ló*, 43. sz.), **háton-nyakban hordozó** (*Paprikát, sőt vegyenek, Zsákom, mákom*, 44, 45. sz.). A mulattatás mellett lélektani hasznuk, hogy a kisgyermek fölényérzetét biztosítják: térdén lovagolva hős, a felnőttek nyakában óriás lesz. Dallamos vagy deklamáló hanglejtésben hangzanak el.

Hintáztató (*Hinta-palinta*, 46–51. sz.). Tulajdonképpen ügyességpróbák, előkészítők a későbbi igazi hintázásra, mikor a gyerek karja már elég erős ahhoz, hogy egyedül is megkapaszkodhasson. Az ölbeli babákat karon vagy lábszáron hintáztatják a felnőttek. Az igazi hintáztatóknál jóval rövidebbek (4–22 ütem), bár szövegmotívumaik olykor közösek (pl. 50. sz.). Más játékok részeként is előfordulnak, ilyenkor a gyerekek egymást hintáztatják összefogott kezeiken (pl. 475. sz.). Hangkészletük kevés hangra szorítkozik (gyakori a *s-m* biton készlet), de öthangos sort is felhasználnak. Az 50. számú hintáztatónak két változata van. Az egyikben a mutáció jelenségével találkozunk: a kisterc (*sm*) átvált nagytercre (*sm*-ből *md*-vá értelmeződik át).

(10 változatból 7-et közlünk főszövegben vagy jegyzetben.)

Gyógyítók (*Ókáj-bókáj, Áj-váj, borjúháj*, 52–54. sz.), jegyzettel együtt 4 változat. Hajdanán mágikus erejük lehetett, mint a ráolvasásnak, bajelhárító ráimádkozásnak. A ráolvasás célja a baj elhárítása vagy valami (gonosz) titok kiderítése (Kiss Á.: 508. l.). Manapság vigasztalás, megnyugtató a szerepük. A sérülés helyét simogatják gyengéden, esetleg keresztet vetnek rá.

Ritmusban jegyezték le mindegyiket, a kisoroszi töredék (52j. sz.) dallamos hanglejtésben szó-lal meg.

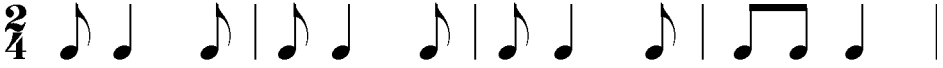
(Első fejezetünk összesen 85 változatot számlál, ebből 62-t közlünk főszövegben vagy jegyzetben, 51-et kottával.)

Arcsimogatók

26.

♩ = 84

[Simogatták a gyereök arcát.]

– Ci - ró - ka - ma - ró - ka, mit főz - té? – Pap - ri - kást!

– Ho - va töt - ted? – A póc - ra!

Beszélve: Mind mögötte a pap macskája.

Cica, cica, torkos cica!

[Akkó ütögeti. Mögverte.]

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Talpai Péterné Kéri Piroska (63).

Bodor A., 2006.

A kisgyerek arcát simogatjuk mondóka közben, vagy úgy, hogy a gyerek kezét fogjuk, és a saját arcát simogatjuk vele, vagy saját kezünkkel. A végén, mikor a cicát fenyítjük, a gyereket tréfásan ütögetjük.

♩ = 116

- Ci - ró - ka - ma - ró - ka, mit főz - tél?

- Hús - kát! - Mi - vel? - Bab - bal!

[Vót még más is, csak én... A kicsik arcát simogattuk vele.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (52).

Burány B., 1979.

1) 1) 1) 1)

– Ci - ró - ka - ma - ró - ka, – Ho - va tet - ted? – Pó - ci - ká - ra.
mit főz - tél? – Ká - posz - tát. Mind meg - et - te pap macs - ká - ja!

Meg - állj, cir - mos! Meg - ver a ma - ma a söp - rű - vel!

Beszélve: Sicc ki, sicc ki, torkos cica!

[Ráültetem így a tárgyemre, és kezdem neki az arcát – így a kis kezit megfogom, és avval simogatom.]

PÉTERRÉVE–TOPOLYA, Palotás Gáborné Harmat Mária (59).

Lázár K., 1995.

Ökölütögető, simogató

29.

♩ = 132

Kipp - kopp, ka - la - pács! Ki - süt - ë mán a ka - lács?
Mind - já', mind - já', an - gya - lom,
csak a tep - szit va - ja - zom!

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (70).

Burány B., 1980.

A gyerek két öklét „kalapácsoltatják” a felnőttek. Hol az egyik, hol a másik ököl van felül, vagy csak simán, cserélgetés nélkül ütögettetik a mondóka ritmusára. „Mindjárt” – a tenyereket simíttatják össze, esetleg a gyerek arcát vagy a felnőtt arcát simíttatják a gyerek tenyerével, mintha tepszit vajoznának.

Szitálás

30.

♩ = 72

Szi - ta, szi - ta, sú - rú szi - ta,
ma szi - tá - lunk, hol - nap sü - tök.

[Akkó így összeteszi a kezit, „szitál”.]

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (70).

Burány B., 1980.

A gyerek két tenyerét felfelé fordítják, és a tenyerei alsó élét összeértetve előre-hátra mozgatják. Kiss Áronnál (31. lap) ugyanez **szédítő**: a kisgyermeket az asztalra ültetjük, fejét két tenyerünk közé vesszük, gyengéden ide-oda mozgatjuk a ritmusra.

31.

Ez e'mént nyulászni,
ez meglúte,
ez hazavitte,
ez megsütötte,
ez a kis huncut mind mөгette!
Bözsöre, bözsöre,
e're szalad a kis nyúl!
Ide szaladt a kis nyúl!
Kuc-kuc, kuc-kuc, kuc-kuc!

[Hüvelykről kezdtek. „Erre szaladt” – itt volt egy kanyar, akkor fölment a kis nyúl. A tenyerébe kö-
röket rajzoltak, majd a karján felszaladtak az ujjukkal, és megcsiklandozták a hóna alját.]

TÓTHFALU, Püspök Józsefné Takács Irén (65).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Gyűjteményünkben a két játékot egyben játsszák. A mondókára először az ujjakat a hüvelykujjtól a
kisujjig egyenként „morzsolgatjuk” (ujjasdi), majd a tenyérben körözve, innen a karon felszaladva
a hóna alatt megkuckuzzuk a kicsit (tenyeresdi). Kiss Áronnál (1-2. lap) két játékként fordul elő, de
kombinálva is.

[Hüvelk ujjtú kezdëm, mék sorba az ujjain:]

Hanglejtéssel duruzsolva:

E'mén vadászni;
 ez mëglövi;
 hazaviszi;
 mëgfözi;
 ez a kis huncut mëgészí.
 Szopik a kis nyúl,
 szopik a kis nyúl.
 [Akkó itt ezt, a kisujját egy kicsit mëgcsavargatom.]
 Bëzsëre, bëzsëre.

Beszélve:

– Néni [vagy bácsi], nem látott nyulat?

– De láttam! Ahun szalad a!

[Akkó itten mëgkuckuzom. Ez tetszik nëki.]

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (70).

Burány B., 1980.

A duruzsolás kb. *s-m* és *s-r* hangokon folyik.

[Mutatóujjával a gyermek ujjaira mutat, s mondja:]

Ez e' mönt nyulászni,
ez hazahozta,
e' mögfőzte,
e' mögötte,
ez e' mosogatott.
Főzi anyám a kását, főzi!
[A tenyerében kört kerít:]
E're szalad a kis nyúl.
Tanátt egy kis lukat, beleszaladt!
[A gyermek hóna alját csiklandja.]

PADÉ.

Kálmány L., 1882.

Ez elment vadászni,
ez meglőtte,
ez hazavitte,
ez megfőzte,
ez az icipici huncut mind megette!
Bezsere, bezsere, bezsere,
Kerekecske dombocska, vizecske,
Merre szalad a kis nyuszi?
Ide szaladt a kis nyuszi!
Kuc, kuc, kuc, kuc, kuc!

TOPOLYA, Csaba Ferencné Bulyovcsics Etelka (56), Palotás Gáborné Harmat Mária (61). Lázár K., 1995.

Az ujjakat a hüvelyktől kezdve végigszámolják. A „bezseré” a kisujj morzsolgatásával kezdődik, majd a tenyérben köröznék, aztán fölszaladnak és megcsiklandozzák a hóna alját.

♩ = 104

Ke - re - kecs - ke,	kür - töcs - ke,
ho - vá va - ló	më - nyecs - ke?
Szán - tó - föld - re	u - ta - zik,
e - gér - luk - ba	buj - do - sik.
Ke - re - kecs - ke,	dom - bocs - ka,
e' - re mënt a	nyu - lacs - ka!

DOROSZLÓ, Novák Julianna (76), Tallósi Jánosné Kordélyos Mária (86).

Bodor A. – Németh I. – Wilhelm J., 2000.

Játékáról nem tudnak (talán inkább nem emlékeznek). Kiss Áronnál kiolvasóként fordulnak elő hasonló mondókák (31, 32/1–6).

Csí - pi csó - ka,
 var - jú gond - ja,
 Im - ri - ke is
 most el - mond - ja.

Csí - pi csó - ka, var - jú vág - ja, hol - ló ka - la - pál - ja!

ZENTA, Matykó Ferencné Kocsis Ilona (85).

Burány B., 1980.

A gyermek kézfejét gyengén megcsípjük, ő a miénket, majd mi az övét, végül ő a miénket, majd a dal ütemére le-fel moztatjuk. Ha jó volt a gyerek, elzavarjuk a „vakvarjúcskát”, ha rossz, megcsipkedjük. Kiss Áronnál (57. lap) is szerepelnek rokon szövegek. Óvodás- és kisiskolás korokban a gyerekek felnőtt nélkül, egymás kézfejét csipkedve játsszák.

♩ = 126

Csip - csip csó - ká,
 vák - var - júcs - ka,
 jó - ë vót - á
 kis - fi - júcs - ka?
 Há nem vót jó
 á fi - úcs - ká,
 csíp - ja még a
 vak - var - júcs - ka!

Sssss!

[E'zavárták a vakvarjúcskát.]

BÁCSKERTES, Nagyfejű Istvánné Balog Erzsébet (79).

Bodor A. – Németh I. – Silling I., 2000.

*Csip - csíp, csó - ka,
 vak - var - nyúcs - ka,
 jó - volt - e a
 kis - fi - júcs - ka?
 **Ha - jó - volt a
 kis - fi - júcs - ka,
 ne csípd meg, te
 vak - var - nyúcs - ka!

Szóval: Hiss el, he!

[Mégfogtam a kezét, ő meg az enyémet, először én az övét, akkor ő az enyémet, majd az övét, a másikat én, oszt akkor mondtuk. Közbe' le-föl mozgattuk.]

* Csípi csóka (TOPOLYA)

** Ha rossz volt a kisiúcska, megcsípi a vakvarjúcska! (TOPOLYA)

vagy: Ha nem volt jó kisiúcska, csípd meg őtet, vakvarjúcska! (MAGYARKANIZSA)

vagy: Ha jó volt a kisiúcska, maradj nálunk, vakvarjúcska! (MOHOL)

vagy: Ha jó volt a kisiúcska, ne csípd mög őt, vakvarjúcska! Hess, hess, hess, hess, hess! (TORONTÁL-OROSZI)

GUNARAS–TOPOLYA, Csaba Ferencné Bulyovcsics Etelka (56).

Lázár K., 1995.

Fürdető-csipkedő

39.

♩ = 104

Mez - te - len gó - lya! Csíp - ja mēg a bó - ha!

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

Fürdetéskor a meztelen gyereket csipkedik, csiklandozzák.

Etetőők

40.

♩ = 104

Á - dám, É - va, két szöm szil - va, Áb - ra - hám!

[Tovább nem tudom.]

VÖLGYES, Tóth Gézáné Bálint Erzsébet (62).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

A játékmódról nem tud semmit. Etetéskor az „Ábrahám”-ra a gyerek kitér a száját, akkor adjuk bele az ételt.

Á - dām, É - va, é - des szil - va, hamm!

[Ez csak ennyi. Ha humócskáztunk, akkor ha „hamm!”, akkor ő volt a humó.]

KISHEGYES–TOPOLYA, Szakmány Lajosné Izsák Piroska (66).

Lázár K., 1995.

Az etető mondókát itt kiolvasóként használják. Etetéskor a gyerek a „hamm” szóra tátja el a száját. Szórakoztató funkciójáról is tudunk. A kisgyermek tréfás ijesztgetésére is szolgálhat a mondóka az előző etetővel együtt. Az (Ábra)-*hám*m-ot nyomatékosan ejtetjük, és úgy teszünk, mintha be akarnánk kapni a gyereket (Bereczky, 66).

Álltató-jártató

42.

♩ = 112

Áll a ba - ba, áll, [Ha át.]
mint a gyér - tyá - szál!
vagy: Jár a ba - ba, jár,
mind a kis - ma - dár. [Ha indút.]

SATRINCA, Birinyi Andrásné Német Anna (68).

Burány B., 1978.

Ugyanezt mondogatták Moholon is a járnai tanuló kisgyerekeknek. „Mikó tanítottuk menni.” Énekelhető hangléptéssel is, dallam nélküli változatai is számosak.

Térden lovagoltató (höcögtető)

43.

$\text{♩} = 92$

Mén a ló, Kocog a ló,
mén a ló, kocog a ló,
mén a ló. kocog a ló.

Sza-lad a ló, sza-lad a ló, sza-lad a ló! Mos' má nyar-ga', nyar-ga'!

[Térgyemre tettem. A végén kihúztam alula a térgyemet, léesett.]

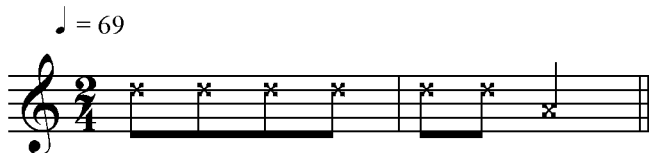
SATRINCA, Birinyi Andrásné Német Anna (68).

Burány B., 1978.

Egyre gyorsabban mondja. Elsősorban fiúcskákat lovagoltatnak térden az apukák, nagyapák. A ló mozgását utánozzák ritmusban és tempóban. A végén ügyelnek arra, hogy puhára essen a gyerek.

Hátán és nyakban hordozók, lovagoltatók (dócsa)

44.

Félig énekelve: – Pap - ri - kát, sót vé - gyé - nek!

A többiek beszélve:

– Erős-é?

– Nem.

[A nagyobb visz a hátán egy kisebbet dócsán (hátán), és árulja. A többiek igyekeznek megcsipkedni.

Ha sivalkodik, azt mondják:]

– Nem köll, mer’ erős!

MAGYARKANIZSA, Losonc Istvánné Körömöci Borbála (66).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Felnőttek vagy nagyobb gyerekek játéka a kisebbekkel. Az értelmesedő kisgyereket zavarja az, hogy kicsike. Nyakba vagy hátunkra ülve ő is nagy lesz, sokszor mindenkinél nagyobb.

♩ = 120

Zsá - kom, Zsá - kom - ba a má - kom. Rá - kom
 má - kom,
 rá - kom.

ki - rág - ta a zsá - kom,
 ki - hul - lott a má - kom.

[Dócsán (hátán) viszi és rázza. A végére lerázza, elejti.]

MAGYARKANIZSA, Losonc Istvánné Kőrmöci Borbála (66).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Itt is ügyelni kell, hogy puhára ejtsük a gyereket.

Hintáztatók karon, lábon, hintán

46.

♩ = 104

Hin - ta - pa - lin - ta, ka - rá - cso - nyi cin - di - ke!

[Nevit mondtuk az unokáknak. Nincs, csak ennyi!]

DOROSZLÓ, Tancsik Lajosné Horvát Rozália (51).

Bodor A. – Burány B., 1972.

Az apróságokat karon vagy lábon hintáztatva készítik elő a későbbi igazi hintázásra. Rokon szöveg Kiss Áronnál is szerepel (3. lap).

The image shows a musical score for a song. It is written on a single staff with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody consists of four measures. The lyrics are written below the staff, aligned with the notes. The lyrics are: Hinta - pa - lin - ta, ká - rá - cso - nyi mor - zsi - ka.

TOPOLYA.

Zöldy P., 1957–1978.

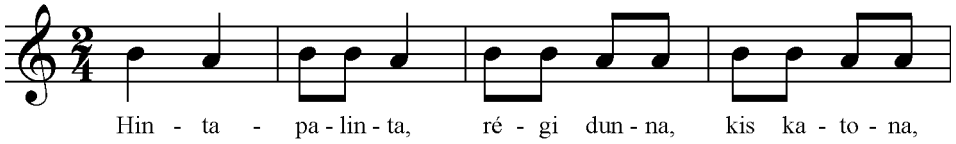
Ez a szöveg Kishegyesen (475. sz.) hidas-kapus játék zárórésze: két gyerek összefogja a kezét, a harmadik ráül, és hintáztatják.

♩ = 100

Hin - ta, ré - gi dun - na, u - gorj a Ti - szá - ba!
kis ka - to - na,

VÖLGYES, Kapás Simonné Balog Mária (83).

Bodor A., 1995.

ZENTA.

Burány B.

Egyike legelterjedtebb hintáztató dalocskáinknak. Térden hintáztató. A végén a gyereket ledobják valami puhára, pl. a vetett ágyba.

$\text{♩} = 132$

Hin - ta - pa - lin - ta, ré - gi dun - na, kis ka - to - na,
u - gorj a Ti - szá - ba!

Egy sü-veg - cú - kor, Né - ném - asz - szon kis - lá - nya
két sü-veg - cú - kor, be - le - halt a Ti - szá - ba.
há - rom sü-veg - cú - kor, Széd - tünk - vét - tünk cse - re - pet,
négy sü-veg - cú - kor.

av - val ha - lász - tuk ki.

[Főtéttem a térgyemre. A két lábammá fődobom. Akkó ú: „Mégéccé!”]

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (62, 70).

Burány B., 1972, 1980.

Két felvételen is azonos szöveggel énekelte. Dallama a korábbi alkalommal *mr* bichord helyett *sm* kis terccel kezdődött, és ebből tért át a *mrd* trichordba. (Lásd a kottaeltérést.) Az ilyen hangnemi mutáció nem ritka jelenség a gyermekjátékdallamok előadásában (lásd 148, 429, 598. sz. is).

♩ = 92

Hin - ta - - pa-lin-ta,

ré - gi dun - na,

kis ka - to - na,

a's - sē tud - ja,

hun a lo - va!

Běr - tá - jék - ná

is - tál - ló - ba

za - bot ö - szik

a já - szol - ba.

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Talpai Péterné Kéri Piroska (63).

Bodor A., 2006.

Gyógyító mondókák

52.

Ó - káj - bó - káj, ha mēg - gyó - gyul, nem fáj!

A - ká - nak - ba - ká - nak, sza - la - dok a nagy fá - nak.

Fo - gom a kan - csi - kát,
ű - tőm a Jan - csi - kát.

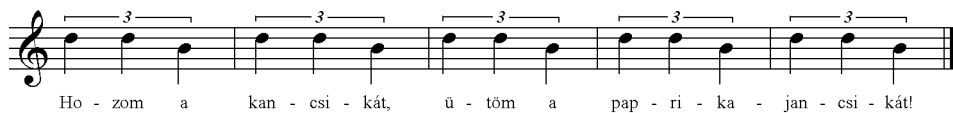
Közben simogatja a gyerek fájó testrészét.

CSÓKA, Tóth Szanda Istvánné Balázs Piroska (58).

Kónya S., 1978.

Kisoroszi változata:

♩ = 84

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Círok Józsefné Fehér Anna (54).

Bodor A., 2000.

A gyógyító mondókák hajdani ráolvasásokból, ráimádkozásokból, bajelhárító varázslásokból erednek. Mikor a gyereket kisebb testi sérelem éri, vigasztalásul, megnyugtatóként mondogatják, babusgatják.

Áj, váj, bor - jú- háj, ha mög - gyó - gyul, maj' nem fáj!

CSÓKA, Mester Mihályné Takács Ilona (32).

Kónya S., 1978.

Ók - háj, bók - háj, ha nem fű - zetsz, hagy fáj - jon,
 ha mög - fű - zetsz, né fáj - jon!

CSÓKA, Gál Andrásné Szabó Erzsébet (77).

Kónya S., 1978.